antjie krog

GOUDEN GANZENVEER 2018

DE GOUDEN GANZENVEER 2018
Antjie Krog

uitgereikt op 19 april 2018 in the grand, amsterdam

INHOUDSOPGAVE

01 Haar geboortegrond is haar dierbaar
Portret Antjie Krog

09 Bibliografie en onderscheidingen

13 De mens in de ander
De uitreiking van de Gouden Ganzenveer

17 ‘n slapende kind (treurlied van Pappa en Ouma)

21 Een pluim voor een koningloze hofdichteres
Laudatio Tom Lanoye

29 Een handvol veren
Dankwoord Antjie Krog

35 Mamma Medea
Twee fragmenten in het Nederlands en het Afrikaans

45 Over vreemde en exotische paden
Adriaan van Dis en Antjie Krog in gesprek over het Afrikaans

53 Liederen van de blauwkraanvogel
Voordracht Antjie Krog en Christiaan Kesten

62 De Gouden Ganzenveer 1955-1999 en vanaf 2002
63 De leden van de Academie De Gouden Ganzenveer
64 De laureaten vanaf 1955

65 Begunstigers
66 Colofon

Dit boekje verschijnt ter gelegenheid van de uitreiking van de Gouden Ganzenveer 2018 aan de dichteres Antjie Krog. Tijdens de bijeenkomst sprak Adriaan van Dis met de laureaat over het Afrikaans. Een verslag van het gesprek is in deze uitgave opgenomen, evenals Krogs dankwoord en de laudatio die Tom Lanoye namens Academie De Gouden Ganzenveer uitsprak. Ook bevat deze bundel alle teksten die gedurende de middag werden voorgedragen – inclusief een gedicht van Antjie Krog dat zij speciaal voor zangeres Wende schreef en dat hier voor het eerst in druk verschijnt.

haar geboortegrond is haar dierbaar

PORTRET ANTJIE KROG — DOOR MAARTEN DESSING

Ik behoor toe aan dit land
het heeft mij gemaakt
ik heb geen ander land
dan dit land
mateloos is mijn liefde voor het land
gecompliceerd gehard onomwonden

(UIT: 'MIRAKEL', MEDEWETEN)

Een ongelukkige jeugd is een goudmijn voor een schrijver, luidt een gevleugelde uitspraak. Voor een ongelukkig land met een turbulente geschiedenis geldt misschien hetzelfde. Antjie Krogs schrijverschap is in ieder geval gevormd door haar ervaringen met het apartheidsregime waarin ze werd geboren, de transitie naar het nieuwe Zuid-Afrika in het begin van de jaren negentig en de tegenwoordige Regenboognatie waarin de verschillende bevolkingsgroepen soms moeizaam zoeken naar hun eigen plaats.

Vanaf haar eerste publicaties hadden haar hoogstpersoonlijke uitdrukkingen in taal een politieke dimensie. 'Gee vir my 'n land waar swart en wit hand aan hand / vrede en liefde kan bring in my mooi land,' schreef ze in 1970 in de schoolkrant van de Hoërskool Kroonstad, nog geen achttien jaar oud. 'Kijk, ik bouw voor mij een land / waar huidskleur niet telt, / alleen verstand', in de Nederlandse vertaling. Het leidde tot een enorme landelijke ophef, nadat iemand de zondagskrant *Rapport* had gewezen op het gedicht dat niet alleen de apartheid leek aan te klagen maar ook de kerkelijke zeden.

'De volgende dag staat er voor school een groep mensen met camera's en het schoolhoofd is bezig ze van het schoolterrein af te krijgen', blikte Krog terug in *Een andere tongval* – in de derde persoon over zichzelf schrijvend. 'Haar moeder draait een zijstraat in en zet haar bij de achterkant van de school af. "Met niemand praten. Je zwijgt. Je doet gewoon je werk." Ze stapt uit en loopt naar het biologielokaal. Het lijkt alsof iedereen daar voor haar terugdeinst. Ze zit er overrompeld bij. Dagenlang.'

Vanaf dat moment wist ze dat ze woonde in een land waar het schrijven van poëzie geen onschadelijke hobby is. Poëzie wordt de kracht toegekend de emoties en opvattingen van mensen te beïnvloeden – met mogelijk destabiliserend effect. Poëzie wordt er serieus genomen. Ook als je, zoals zij heeft gedaan, in kenmerkend directe taal schrijft over wat in Nederland altijd alleen maar persoonlijke gebeurtenissen zijn als liefde en ouderdom. Zelfs de keuze van de taal is in een land met elf officiële talen een politieke daad.

'[Je kunt] in Zuid-Afrikaanse poëzie niet zeggen: dit is een liefdesgedicht, en dit is er een over politiek, en deze gaat over natuur', zo vertelde ze onlangs in *NRC Handelsblad*. 'Als het over liefde gaat, dan zijn de politieke voorvaderen daar. Als het over politiek gaat, gaat het over liefde en over land. Zelfs een baby'tje is doordrenkt van politiek: waar hij geboren is, hoe arm hij is, wat zijn kansen zijn om te overleven. Wat hem gelukkig zal maken, en wat zijn moeder gelukkig maakt.'

Ook de aanleiding om ooit te beginnen met dichten was politiek. Toen Hendrik Verwoerd, de premier van Zuid-Afrika en de in haar kringen bewonderde architect van de apartheid, in 1966 was vermoord, vroeg de leraar Afrikaans op haar school in Kroonstad of de veertienjarige Krog een gedicht over hem wilde schrijven. Het schooljaarboek zou aan Verwoerd worden opgedragen, het moest openen met een krachtig gedicht. 'Je zult begrijpen dat dit een heel belangrijke opdracht is', had hij haar voorgehouden.

Waarom zij? Die vraag beantwoordde Krog niet in *Een andere tongval*. Kwam het door haar betrouwbare afkomst? Anna Elizabeth – roepnaam Antjie – werd geboren als oudste van vijf kinderen in een Afrikaner boerenfamilie. Haar opa van moederskant was parlementslid geweest. Of veronderstelde de leraar talent omdat ook haar moeder schrijfster was? Dot Serfontein publiceerde sinds de jaren vijftig korte verhalen en feuilletons, aanvankelijk voor het tijdschrift *Sarie Marais*, later in bundels.

Het was ook haar moeder tot wie Krog zich wendde voor advies bij deze onmogelijke opdracht. Schrijf eerst iets over wat je bekend is, raadde zij haar aan. Dat werd een gedicht over de Bijbelse Ruth. Dat beviel zo goed dat ze diezelfde avond een gedicht voor een blinde schrijft over de geneugten van het kunnen zien. Goed was het allemaal niet. Maar voortgedreven door een jaloezie om haar moeders gaven heeft ze zich daarna razendsnel ontwikkeld. 'In de pauzes zit ze aan de verste rand van het schoolplein in haar eentje poëzie te lezen. Of te schrijven.'

Ondanks de ophef om 'My mooi land' maakte Krog al vroeg haar entree in de letteren. Je zou kunnen denken dat haar naam te besmet was; dat uitgevers hun vingers niet aan haar werk durven te branden. Maar toen zij in 1970 tussen de onafgebroken reeks telefoontjes van journalisten en bezorgde relaties van haar ouders een bundel had samengesteld en die had opgestuurd naar de gerenommeerde Zuid-Afrikaanse uitgeverij Human & Rousseau, accepteerde deze haar werk. Nog in hetzelfde jaar verschijnt *Dogter van Jephta*.

Daarna is ze nooit opgehouden met publiceren. In de loop van nu al bijna een halve eeuw zijn met regelmaat van enkele jaren een vijftiental verzamelingen verschenen, inclusief drie bundels kindergedichten en de Engelstalige bloemlezing uit eigen werk *Down to My Last Skin* (2000). Haar vertalingen van eigen werk werden zo origineel bevonden door de jury van de ENB Vitaprijs dat deze ze wenste te beschouwen als nieuwe creaties. *Verweerskrif* (2006) en *Mede-wete* (2014) zijn voorlopig de laatste bundels.

Ook erkenning kwam snel. Haar tweede boek *Januarie-suite* leverde haar in 1973 de Eugène Maraisprys op. Het was de eerste van een lange reeks onderscheidingen. Aanvankelijk werd ze alleen gelauwerd in eigen taalgebied, maar sinds haar poëzie vanaf de eeuwwisseling steeds vaker in vertalingen uitkwam, verspreidde haar roem zich. De Gouden Ganzenveer is het voorlopig hoogtepunt. Maar ook de Nobelprijs zou verdiend zijn, menen collega's als Remco Campert en (elders in deze bundel) Tom Lanoye.

Daarbij speelt mee dat Krog nadrukkelijk niet alleen een Afrikaanse dichter wil zijn, die zich slechts tot de literaire traditie van deze taal verhoudt. Ze wil een Zuid-Afrikaanse dichter zijn. Na publicatie van *Down to My Last Skin* verschenen haar nieuwe bundels tegelijkertijd in het Engels.

Het is in haar land de lingua franca waarmee je over de grens van je eigen taal kunt gaan. 'In de Zuid-Afrikaanse literatuur bereiken schrijvers elkaar door middel van het Engels, ontmoeten ze elkaar, praten ze, discussiëren ze met elkaar', aldus Krog.

Andersom heeft zij zich ingespannen om poëzie uit andere talen in het Afrikaans beschikbaar te krijgen – om zo de eigen taal, die in Nederland ten onrechte wordt gezien als uitsluitend de taal van de blanke boerenbevolking, te verrijken. Zij vertaalde gedichten uit het Zoeloe, Xhosa en andere talen in *Met woorde soos met kerse*. Kort daarop volgden vertalingen uit het inmiddels uitgestorven /Xam, de taal van de Khoisan, die zijn gebundeld als *Die sterre sê 'tsau'*. Deze laatste bundel verscheen in het Nederlands als *Liederen van de blauwkraanvogel*.

Niet alleen haar poëzie getuigt van grote politieke betrokkenheid bij haar land. Krogs maatschappelijke carrière doet dat net zo goed. Nadat ze al redacteur was van de schoolkrant heeft ze altijd geschreven over het voortdurend veranderende Zuid-Afrika. Ze heeft afwisselend als journalist en als docent gewerkt, maar ook toen ze voor de klas of een collegezaal stond heeft ze zich nooit het zwijgen laten opleggen – al kon in de jaren van de apartheid niet alles worden gezegd.

Tijdens haar studie aan de Universiteit van die Oranje-Vrystaat (hoofdvakken: Engels, wijsbegeerte en Afrikaans), schreef ze voor diverse studentenblaadjes. Daarna werd ze kunstredacteur van de regeringsgezinde krant *Die Burger*. Na de scheiding van haar eerste echtgenoot ging ze lesgeven op een middelbare school voor bruine kinderen in Kroonstad. In 1993 ging ze aan de slag bij het progressieve maandblad *Die Suid-Afrikaan* in Kaapstad, waarheen ze was verhuisd met haar tweede man John Samuel. Twee jaar later stapte ze over naar SABC Radio. Sinds 2004 geeft ze opnieuw les – nu als buitengewoon hoogleraar in Letteren en Wijsbegeerte aan de Universiteit van Wes-Kaapland.

Het schandaal uit haar jeugd vormde een katalysator voor deze maatschappelijke betrokkenheid. Was Verwoerd in 1966 een slechts vaag bekend klinkende naam uit de grotemensenwereld, over wie ze weinig meer wist dan dat ze hem ooit in Kroonstad de hand had mogen drukken, na 'My mooi land' kwam ze in contact met het verzet tegen de apartheid. Iemand liet per brief weten haar te danken 'uit naam van

Nelson Mandela dat je de ogen van de mensen hebt geopend.' Wie is die Mandela? dacht zij toen.

Dat heeft Krog later ruimschoots goed gemaakt. Zeker nadat de ANC-leider vrijkwam in 1990 – vlak nadat zij zelf als een van de eerste blanken lid werd van deze beweging – en hij president werd na de eerste vrije verkiezingen in 1994. Voor de radio versloeg ze de werkzaamheden van de Waarheids- en Verzoeningscommissie, waarmee Zuid-Afrika poogde in het reine te komen met haar verleden. Dat leidde tot het internationaal opgemerkte boek *De kleur van je hart* – oorspronkelijk geschreven in het Afrikaans, maar met hulp van de schrijver Ivan Vladislavic in het Engels vertaald en in die taal verschenen.

In die periode vertaalde ze op verzoek van Vivlia Publishers ook Mandela's autobiografie *Long Walk to Freedom*, dat hij per se in alle officiële talen van het land beschikbaar wilde maken. Krog werd uitverkozen voor het Afrikaans. Ook dat bleek een daad, beschrijft ze in *Een andere tongval*, die haar fundamenteel deed nadenken over haar positie in het nieuwe land. Neem alleen al de vraag hoe je de term 'African' vertaald die Mandela op verschillende manieren hanteert. Dat werd uiteindelijk: 'Afrikaanse man'.

Het apartheidssysteem dat Krog haar eerste – ongezochte – roem bezorgde, is inmiddels al bijna drie decennia verleden tijd. De dichteres zelf vierde vorig jaar haar 65e verjaardag. Zou haar land ooit ophouden een overstromende bron van inspiratie te zijn? Daar lijkt het niet op. Neem de bevlogenheid waarmee ze in het eerdergenoemd interview met *NRC Handelsblad* over Zuid-Afrika sprak. Of het vlammende opiniestuk dat zij begin dit jaar publiceerde tegen president Jacob Zuma, nadat hij onder druk van schandalen was afgezet.

De gevolgen van de geschiedenis zijn ook onverminderd voelbaar, blijkt uit het voorwoord van *Hoe alles hier verandert*, een bloemlezing uit haar non-fictie die is verschenen ter gelegenheid van de uitreiking van de Gouden Ganzenveer. Daarin vertelt ze over de verkoop van Middelspruit, de boerderij in Kroonstad die al een eeuw in het bezit van haar familie is. Het is een scène die zich een paar jaar geleden heeft afgespeeld, maar de pijn weet ze nog even scherp en indringend te verwoorden alsof het gisteren was.

Haar geboortegrond, in alle betekenissen die dat woord oproept, is Krog dierbaar. Zo veel wordt duidelijk in ieder woord dat ze schrijft.

bibliografie en onderscheidingen

Om te kan asemhaal (poëzie, 1999)
De kleur van je hart (non-fictie, 2000)
Kleur komt nooit alleen (poëzie, 2000)
Relaas van een moord (novelle, 2003)
Liederen van de blauwkraanvogel (vertalingen van gedichten in het /Xam, 2003)
Een andere tongval (non-fictie, 2004)
Wat de sterren zeggen (poëzie, 2004)
Die dood is onverbeelbaar (poëzie, met beelden van Ronald Stoops, 2004)
Lijfkreet (poëzie, 2006)
Ik spreek en verhef uw hart: kosmopolitisme, vergiffenis en het voorbeeld van Afrika (van der Leeuw-lezing, 2006)
Waar ik jou word (gedichtendagbundel, 2009)
Hoe zeg je dat (bloemlezing poëzie, 2009)
Niets liever dan zwart (non-fictie 2010)
Medeweten (poëzie 2015)
Waar ik jou word (bloemlezing poëzie, 2017)
Hoe alles hier verandert (bloemlezing non-fictie, 2018)

Eugene Maraisprys voor *Januari-suite* (1973)
Reina Prinsen Geerligsprijs voor *Beminde Antarktika* en *Mannin* (1976)
Rapport-prys voor *Jerusalemgangers* (1987)
Hertzogprys voor *Lady Anne* (1990)
Foreign Correspondent Award voor verslaggeving van Waarheids- en Verzoeningscommissie (1996)
Sunday Times/Alan Patonprys voor *Country of My Skull* (1996)
Pringleprijs van Suid-Afrikaanse Unie van Joernaliste voor verslaggeving van Waarheids- en Verzoeningscommissie (1997)
South Africans Booksellers' Choice Award voor *Country of My Skull* (1999)
Honorary Mention van Noma-prijs voor *Country of My Skull* (1999)
Hiroshima Foundation for Peace and Culture Award voor *Country of My Skull* (1999)
Olive Schreiner Prize voor proza voor *Country of My Skull* (2000)
FNB Vita-prijs voor poëzie voor *Down to My Last Skin* (2000)
RAU-prys voor *Kleur kom nooit alleen nie* (2001)
Eredoctoraat van Universiteit van East London (2002)
Suid-Afrikaanse Vertalersinstituut-prijs voor *Met woorde soos met kerse* (2003)
South Africans Booksellers' Choice Award voor *A Change of Tongue* (2004)
Kanna in de categorie 'Afrikaans Onbeperk – Vernuwende Denke' (2004)
Eredoctoraat van Universiteit van Stellenbosch (2004)
Eredoctoraat van Universiteit van die Vrystaat (2004)
Open Society Prize van Central European University (2005)
Protea Poësieprys voor *Verweerskrif* (2007)
Eredoctoraat van Nelson Mandela Universiteit (2007)
Elisabeth Eybers-prys voor *Mede-wete* (2014)
AKTV-Woordveertjie voor poëzie voor *Mede-wete* (2015)
Hertzogprys voor *Mede-wete* (2017)
Gouden Ganzenveer (2018)

de mens in de ander

UITREIKING VAN DE GOUDEN GANZENVEER

Zelden ging de uitreiking van de Gouden Ganzenveer gepaard met zo'n divers en rijk programma. Optredens, voordrachten, discussie – het in groten getale naar Hotel The Grand in Amsterdam toegestroomde publiek genoot er allemaal ten volle van. En de laureaat van 2018 deed er naar hartenlust aan mee. Naast het uitspreken van een dankwoord, bracht Antjie Krog samen met Tom Lanoye twee fragmenten uit diens toneelstuk *Mamma Medea* dat zij ooit heeft vertaald in het Afrikaans, sprak ze met Adriaan van Dis over de toekomst van haar moedertaal en droeg ze samen met de voordrachtskunstenaar Christian Kesten gedichten voor uit haar bundel *Liederen van de blauwkraanvogel*. Een prijs in ontvangst nemen is hard werken, werd Krog een paar keer voorgehouden. Maar ze spande zich met alle plezier in.

De zinderende middag begon en eindigde met een bijzondere verrassing. De eerste was Wende. Zij zong, begeleid door gitarist Maarten van Damme, speciaal voor de op de voorste rij gezeten laureaat *'n slapende kind (treurlied van Pappa en Ouma)*, dat Krog samen met haar zoon Andries Samuel heeft geschreven en dat is opgedragen aan de zangeres. De tekst van dit lied, dat Wende drie jaar geleden in een duet met rapper Typhoon op het podium bracht tijdens Theater Na de Dam, verschijnt in dit boekje voor het eerst in druk.

'Op deze manier welkom geheten worden!', sprak Gemma Nefkens, voorzitter van stichting De Gouden Ganzenveer, verheugd. 'Ook als je niet van verrassingen houdt, kan deze niet anders dan raak zijn.'

Nefkens opende de rij loftuitingen voor Krog. Tijdens haar studie Nederlands, vertelde ze, was ze door de poëzie in aanraking gekomen met het Afrikaans. Via gedichten van Elisabeth Eybers bijvoorbeeld, die steeds begrijpelijker werden als je ze maar vaak genoeg hardop las en zo Zuid-Afrika steeds dichterbij brachten. 'Daar speelt de poëzie, en met name de uwe, nog steeds een grote rol in. Dichterbij en tegelijk zo ver weg: want wat kunnen wij ons hier in ons o zo veilige vaarwater voorstellen bij wat er in uw leven al zo lang op het spel staat, bij uw gevecht, bij uw schreeuw om te mogen wonen in een rechtvaardiger land.'

Na haar welkomstwoord hield Tom Lanoye een gloedvolle laudatio, waar Krog even bevlogen op reageerde met haar poëtisch en ingenieus dankwoord. Beide teksten staan verderop in het boekje. Sofie de Klerk op accordeon en Caterina Bevegni op harp speelden *Refleksie* van de jonge

Zuid-Afrikaanse componisten Antoni Schonken, Lise Morrison en Arthur Feder – een muziekstuk dat is ontstaan als bespiegeling op het werk van de laureaat. En daarna was het podium geheel voor Krog, al deelde zij dat, zoals hierboven vermeld, steeds met een ander. Ook de verschillende teksten die ze voordroeg met Lanoye en Kesten staan verderop in het boekje, net als een verslag van het gesprek met Van Dis.

En toen was er de slotverrassing. Via een in Brussel opgenomen filmpje prees Frans Timmermans, vicevoorzitter van de Europese Commissie, de laureaat. Hij had de uitreiking graag bijgewoond om de dichteres te feliciteren met de 'zeer terechte' erkenning van haar oeuvre. In de eerste plaats vond hij het 'prachtig dat het Afrikaans, een van het Nederlands afgeleide taal met zijn Maleise en Afrikaanse invloeden, de erkenning krijgt die het verdient'. Maar hij kon de Academie vooral niet genoeg prijzen dat zij zo'n inspirerend schrijverschap heeft bekroond.

'Door de menselijkheid die uit ieder gedicht en ieder boek van Antjie Krog spreekt', somde hij de redenen op waarom hij haar werk zo graag leest. 'Door de wijze waarop zij mensen bij elkaar weet te brengen. Waarop zij ons leert hoe belangrijk het is om *met* onze geschiedenis en niet *in* onze geschiedenis te leven. Door de manier waarop ze probeert schijnbaar onmogelijke tegenstellingen nader tot elkaar te brengen. En ook door de manier waarop zij eraan heeft bijgedragen dat ik feminist ben geworden: door niet agressief te zijn, maar juist de menselijke kant te tonen van de noodzaak van gelijke rechten tussen mannen en vrouwen. Antjie Krog is daarom iemand die inspireert, iemand die vertedert, iemand die helpt om altijd de mens te zien in de ander.'

De felicitatie van Timmermans is terug te zien op de website van de Gouden Ganzenveer, alsook een verslag van de uitreiking dat het Zuid-Afrikaanse televisieprogramma *Prontuit* maakte. Zie:
www.goudenganzenveer.nl/laureaten/antjie_krog

’n slapende kind

treurlied van pappa en ouma

VOOR WENDE SNIJDERS

You recognize the one whose loss, even contemplated, you'll carry forever, like a sleeping child. All grief, anyone's grief . . . is the weight of a sleeping child.

ANNE MICHAELS – FUGITIVE PIECES

daar word gesê, só:
brandoffers is wat Hy soek
'n gomer vol en gehoorsaam die wet
ja, dit behaag Hom meer as ramme-vet

ons herberg jou
in heuning lief
uit fynbos maak ons tent
ons dam jou in ons arms op
as gerfies lig en kruisement

vir altyd dra jy dit soos 'n slapende kind
alle verdriet die gewig van 'n slapende kind

daar word gesê, só:
treur langsaam oor die veld -
die donker uile van verdriet
se oë is stom in splinterglas gegiet

hoe los ons mekaar hier, my kind
so ver van orals
so naby nêrens
net ons en die uile
die sadness en jy in Hod Hasharon

vir altyd dra jy dit soos 'n slapende kind
alle verdriet die gewig van 'n slapende kind

daar word gesê, só:
'n kind bars stoksiel alleen
in 'n leeftyd wat versit
met gras gehael, geryp en skerwewit

ek wou 'n ark skep in my arms
waarin jy heeltyds heel kon wees
uit jou ouers se slagveld jou opraap
ek het jou die skadeloosste liefgehad

vir altyd dra jy dit soos 'n slapende kind
alle verdriet die gewig van 'n slapende kind

daar word gesê, só:
'n mortier val enige plek
my verre-verste kind
hoe hou ek jou in Ramot Havashim uit alle god en wind?

in spaanders vlam en firmament
wou ek jou herder wees vir altyd
jou hebbe en hoed teen verraad
jou swewe wou ek wees, en jou swaard

vir altyd dra jy dit soos 'n slapende kind
alle verdriet die gewig van 'n slapende kind

daar word gesê, só:
geen hemel hier
net grys verwante
blitse breek woedend teen die rante

in jou voorgeskiedenis skeur 'n mens klere
en werp as op die hoof, maar dis verdriet
wat ons daaglik tot stilte wurg. Liefste,
Ouma en Pappa treur uit milt en murg

vir altyd dra jy dit soos 'n slapende kind
alle verdriet die gewig van 'n slapende kind

een pluim voor een koningloze hofdichteres

LAUDATIO TOM LANOYE

Geachte mevrouw Anna Elizabeth Samuel-Krog,

my liewe, onvervangbare,
genadeloos oorrompelende Antjie,
my byna-buurvrou, my boetie,
my praatpaal, my luisterende oor,
my koeksister, my troos-ma,
my heldin.

De kortste lofprijzing van jouw werk had kunnen bestaan uit een vervloeking van twee van je landgenoten: Nadine Gordimer en J.M. Coetzee. Zij sleepten op relatief korte tijd allebei de Nobelprijs voor Literatuur in de wacht. Liever dan opnieuw een Zuid-Afrikaan te bekronen is de Zweedse jury daarna overgegaan op het bekronen van rockzangers.

Dat is niet alleen jammer voor jouw werk en zijn immense betekenis. Het is ook jammer voor het Nobelprijs-publiek bij de uitreiking in Stockholm. Jij zou je niét hebben laten vervangen door iemand anders, zelfs niet door rockzangeres Patti Smith, ook al past zij nog beter bij jou dan bij Bob Dylan. Want jij mag er aan de buitenkant dan onverstoorbaar ernstig en onherstelbaar academisch uitzien, vanbinnen ben jij een onverschrokken krijger, een prachtig gewonde leeuwin en een vrouwelijke Lou Reed op speed. (Lou Reed *tout court*, dus.)

Bovendien durf ik wedden dat Patti Smith jouw teksten wél had kunnen brengen zonder te haperen en te moeten herbeginnen. Ook jouw gedichten smeken om een vertolking, maar zij hebben geen muziek nodig om muziek te zíjn. Voor mij vormt dat jouw eerste levenslange les. De herontdekking van de mondelinge kracht van literatuur en dat we die schaamteloos mogen, nee moéten omarmen, zeker nu het gedrukte woord zo onder druk lijkt te staan. Alle technieken die we kennen om de letteren

expressief te maken stammen uit tijden toen vertellers geen papier nodig hadden om vertellers en dichters te mogen zijn.

Die overtuiging verwierf je vast ook dankzij het continent dat je bewoont en waarvan je ondanks alles zozeer houdt, onder andere vanwege zijn eeuwenoude traditie der prijsdichters. Europa lacht ze weg om hun rare stemmen en hun klederdracht bestaand uit beestenvellen. Jij daarentegen kunt gepassioneerd over hen oreren en doceren, en je bestudeert hun werk evenzeer als dat van Hannah Arendt, Harry Mulisch of Henk van Woerden.

Zij heten – leerde je mij – 'imbongi's'. Ik bevind mij hier en nu in hun schamele schaduw, bij het proberen prijzen van jouw toekomstige nalatenschap, terwijl jij nog ademt en onder ons vertoeft en godzijdank nog immer schrijft en luidop leest. Jij: onze meest hedendaagse imbongi, een koningloze hofdichteres van het menselijke tekort, het menselijk bestaan, het menselijk verlangen en vergaan, met al zijn verleidingen en valkuilen van begeerte en moraal.

Jouw tweede les is deze. Antieke kennis hoeft niet in de weg te lopen van de wil tot experimenteren. Was poëzie alleen maar een technologische stiel, ontdaan van emotionele en filosofische inhoud, en dus vergelijkbaar met bijvoorbeeld automechaniek? Dan nog betoonde jij je daarin een meester. Van letterkundige vleugelmoer over alliterend knipperlicht tot hydropneumatische jamben: jij beheerst álle codes en knepen van ons vak.

Alleen al jouw laatste grote bundel, *Medeweten* – bij ons door Podium prachtig uitgegeven in Nederlands en Afrikaans tegelijk – is een mooi bewijs. Op nagenoeg elke bladzijde hanteer jij weer een andere vorm, gedreven door enerzijds jouw wisselende thema's en anderzijds jouw blijvende dartelheid. Behalve een formidabele vakvrouw ben jij een averechts veulen. Hoe ouder jij wordt, hoe speelser en ongebreidelder gaat het eraan toe in je werk.

Dat beperkt zich niet tot de vorm. Die is slechts een zichtbaar resultaat. Jouw grootste vrijheid betreft je geest en, bijgevolg, je taal. Je woorden en de moed om geen ervan bij voorbaat uit te sluiten. Ik herinner me een literaire talkshow van jaren geleden op de Nederlandse tv waarin

een dichter en een recensent zich bogen over een vroege bundel van jou. Hun oordeel was positief, al meesmuilde de dichter ook iets in de trant van: 'Antjie Krog gebruikt natuurlijk wel van die gedateerde woorden als "medemenselijkheid". Dat kun je niet meer maken, in de poëzie van vandaag de dag.'

Het zegt alles over het Europa van vandaag de dag, en niet alleen over zijn dichtkunst, dat een woord als medemenselijkheid niet meer automatisch mag rekenen op een paspoort. Jij, Antjie, houdt je niet bezig met zulke begrenzingen. Geen woord zo groot of zo beladen, of jij gunt het in jouw teksten asiel. Politieke overtuiging en artistieke daadkracht vloeien daarbij in elkaar over, even vanzelfsprekend als rivieren vervloeien dankzij hun essentie: water.

Dat versmeltende gemak heeft vast ook iets te maken met het land dat je bewoont, en met zijn overweldigende geschiedenis waarvan jij inmiddels zelf een bescheiden deel uitmaakt. Je bent, behalve van jezelf, ook de stem geworden van velen, zowel groepen als individuelen. Een prachtig koor van talloze gezindten en temperamenten, die onderling niettemin soms aan het kijven slaan.

Ik ken weinig auteurs die kwaad bloed kunnen zetten met alleen al de titels van hun boeken. Neem nu *Begging to Be Black* – vertaald als 'Niets liever dan zwart'. Dat viel niet goed bij lezers die al onwel worden als hun Zwarte Piet in historisch diskrediet wordt gebracht en die ook andere, diepgaandere intellectuele discussies na twee seconden steevast beslechten met: 'Ik luister niet naar politiek-correct gelul'.

Echter, de fans van de eerste titel krabden zich op hun beurt in het haar bij jouw bundel *Kleur kom nooit alleen nie*. Was jij, hun heldin, overstag gegaan voor het culturaliseren van uiterlijke verschillen? Uiteraard niet. Maar dat belette jou evenmin om, tot op het bot, lastige vragen te stellen en confrontaties op te sporen. Verlangend naar nuance, tuk op het bijstellen van de eigen angsten en vooroordelen, en altijd op zoek naar verzoening.

Dat lukt jou meestal wonderwel, en dat vind niet enkel ik. Die andere grote collega-landgenoot van jou, André Brink, schreef: '*Kleur komt nooit alleen* is een van de weinige bundels waardoor ik anders naar de wereld ben gaan kijken. Met meer kennis, begrip en eindeloos meer vergeving.'

Dat gold par excellence voor je onbetwiste meesterwerk, *Country of My Skull* – vertaald als 'De kleur van je hart'. Daarin bewees je ook nog eens een begenadigd journalist en chroniqueur te zijn, tijdens een van de scharniermomenten in de historie van jouw land en van, bij uitbreiding, de hele wereld na de val van de Berlijnse Muur en de implosie van het communisme.

Je versloeg vanop de eerste rang de Waarheids- en Verzoeningscommissie, geleid door je held, aartsbisschop Desmond Tutu. Tegen de achtergrond van een nog immer dreigende burgeroorlog, en aan de hand van aangrijpende getuigenissen en beklemmende herinneringen, maakte je de balans op van een bestel – nee: een ideologie – die decennialang zovele levens heeft getekend en verminkt, met inbegrip van je eigen jeugd en jongvolwassenheid.

Ik ken eerlijk waar geen ander boek dat hierop lijkt. Het is tegelijk een haarscherp tijdsbeeld en een tijdloos mozaïek. Tegelijk afrekening en catharsis, memoires en analyse, klaagzang en verlossing. En dat alles in een taal die zindert als een zon.

Over spraak gesproken: in deze Gouden Ganzenveer, die een bekroning wil zijn van jouw métier en meesterschap, gaat uiteraard ook een eerbewijs schuil aan jouw moedertaal – de enige en wondermooie zusterspraak van ons aller Nederlands. Dat je soms ook schrijft in het Engels vergeven we jou, omdat je tegelijkertijd zo mooi bent blijven schrijven en performen in dat verrukkelijke Afrikaans, waarin we zo heerlijk onze aloude, gemeenschappelijke roots horen weerklinken. Daar kan geen Engels, laat staan Frans of Duits, tegenop.

Een prijs mag eigenlijk geen andere bedoeling hebben dan het fêteren van wie hem krijgt, maar uitgerekend jij – niet wars van controverse, niet vies van bijgestelde idee-fixen – vindt het vast niet erg dat dit ene gulden pluimpje aan jou ook een discussie kan uitlokken over de aard van een godganse taal. Ooit werd zij alleen gebrandmerkt als het instrument van een onderdrukker, iets waarvoor die onderdrukker overigens heel erg zijn best deed. Maar taal kan nooit de drager zijn van maar één gedachtegoed, één mensensoort. In het geval van het Afrikaans was ze bijvoorbeeld ook het instrument waarmee critici als jij die apartheidsonderdrukker het meest emotioneel weersproken hebben – in zijn eigen, geliefde taal. Die tevens de moedertaal was van honderdduizenden niét-witte slachtoffers van apartheid.

Weer een andere grote landgenoot van jou, Breyten Breytenbach, verwoordde dat onlangs zo: 'Die werklike dialoog tussen Nederlands en Afrikaans as anderselwige gelykes begin eers *nou*. Op voorwaarde, dink ek, dat ons hand uit die mou steek. En dat dit gesien word dat daardie hand ook bruin is. Selfs merendeels so.'

Laten we die discussie voeren. Hoofs als het kan, heftig als het moet. Zolang we ons na afloop maar weer die andere, ware inzet herinneren. Het vieren van jouw schrijverschap. Jouw betrokkenheid die niet preekt, jouw feminisme dat zich niet verliest in jargon of theorie, jouw vermogen tot rusteloosheid én berusting, tot stelligheid en twijfel, tot woede en tomeloze liefde – en altijd, altijd: in een taal die zingt en ons betovert.

een handvol veren

DANKWOORD ANTJIE KROG

Mevrouw Gerdi Verbeet, Mevrouw Gemma Nefkens en andere Germaansgevederden,

Er bestaan twee bijzondere Nederlandse uitdrukkingen met het woord veer erin: iemand een veer in zijn kont steken en iemand een veer op de hoed zetten. Ik dank u voor de onverwachte gouden veer op de hoed, maar sta graag een ogenblik stil bij de mogelijkheden van een veer in de kont. Los van de genitale verwarring rond de Afrikaanse en de Nederlandse kont, betekent iemand een veer in de kont steken: iemand (overdreven) prijzen om er zodoende later baat bij te hebben.

Het Afrikaans, Nederlands en Vlaams zijn vogels van eendere, maar tegelijkertijd zeer uiteenlopende, veren: veren wapperend op het land, veren zwierend in het water, veren klievend door verschuivende ruimten; donsveren, vleugelveren, staartveren. Maar waar wij ons ook bevinden, vergeleken met verreweg de meeste wereldbewoners zijn wij (en onze talen) knus gevederd – er zijn perioden geweest waarin wij onze veren lieten hangen, maar die perioden hebben ons juist krachtiger doen ververen. Vandaag de dag echter zien wij het teken aan de wand, de tekenen van verschuiving onder ogen:

Dit word stil aan tafel. Dis asof wyn en brood
neergeslaan word uit die greep van ons hande.
Die kersvlam hang lang-wapperend en brand
en die venster spring oop met een enkele donker stoot.

Soos water woel in die nag die grond
onder die huis; ons voel hoe 'n groot
waai ons vasgryp…

Onder onze drie talen schuiven tektonische platen over elkaar heen; we worden meegevoerd door Martinus Nijhoffs grote waaien. We staan onder druk. Het Engels is de zwaan geworden met de zo gewilde penveren in haar vleugels. En voor het eerst zoeken we dringend toenadering tot elkaar: als wij elkaar prijzen, zelfs overdreven prijzen, zullen onze talen daar dan uiteindelijk baat bij hebben? Écht baat bij hebben?

Ik denk van wel, zolang het motief achter deze toenadering niet uitdraait op conservatieve behoudzucht, maar op progressieve bevrijding. Zoekt het Nederlands toenadering tot het Afrikaans om de kudde bijeen te houden, uit een soort-zoekt-soorthouding? Of wordt toenadering gezocht omdat het Nederlands ernaar verlangt leniger te worden dankzij zijn bastaardgeschiedenis in Zuid-Afrika met haar variëteiten, haar soepelheid tot overleven, haar volle draagwijdte die alle Afrikaanstaligen omvat?

En omgekeerd, komt de recente omhelzing van het Nederlands door het Afrikaans voort uit een intens verlangen om aan een zuiver Europese stamborst te worden gedrukt, of is ze te danken aan de wil om ons de woordenschat van het progressieve denken, van Oost-Indische en Marokkaanse invloeden en van het leven als een bescheiden minderheid binnen een groter geheel eigen te maken?

Anders gezegd, komen we nader tot elkaar door de behoefte aan een immer groter wordende, ja een zelfs wat morsige veelvuldigheid en níét wegens de hang naar een meer gezuiverde eenheid?

Volgens de inheemse filosofie van mijn land zal dít ons afzonderlijke voortbestaan bepalen: de bereidheid ons aan te passen aan het vreemde. Het is de figuur van de vreemdeling die vraagtekens zet bij het bestaan van de collectieve groep en er enerzijds een bedreiging voor vormt, maar anderzijds tegelijkertijd de mogelijkheid biedt om het collectief van zichzelf te bevrijden en het in staat stelt zich te hervinden.

De optredens van vanmiddag zijn op de leest van deze gedachte geschoeid: de talen die u gaat horen of zien staan alle onder druk: het Afrikaans, Vlaams, Nederlands en Duits, en een taal die is uitgestorven: het /Xam. De ironie wil dat het /Xam onder druk van Afrikaans/Nederlands in de negentiende eeuw is gesneuveld. Wanneer u het /Xam hoort, vergeet dan niet dat de klanken in deze taal met grote zorg en door wetenschappelijk onderzoek door kenners van de talen van de 'Bosjesmannen' op basis van vermoedens zijn gereconstrueerd.

Dan wil ik nu graag een paar mensen bedanken:

Robert Dorsman, die mij vlak na de vrijlating van Nelson Mandela in mijn klas in een godverlaten township op het platteland kwam opzoeken en mijn gedichten begon te vertalen.

Joost Nijsen, die met onvermoeibare doch gloeiende geestdrift mijn werk blijft uitgeven.

De lezers van poëzie... dat je in een tijd als deze als mens waarachtig uitkomt bij de kern van andermans hart mag een mirakel heten. Poëzielezers, en wat zijn dichters anders dan dat, zijn mensen die onverdroten doorgaan met het inkaderen van hun beleving van het bestaan, die te verdiepen door middel van intense taal. Overal ter wereld komen we elkaar tegen; we herkennen elkaar: verslaafd als we zijn aan taalversnellers.

Mijn man John – die, terwijl ik mij onledig houd met een handvol veren, als de voorste sneeuwgans steevast koers houdt in de V-formatie – tot overleving van onze relatie en ons gezin.

En tot slot: de Academie, die ons allemaal aan het denken heeft gezet – ik hoop dat onze taalfamilie uiteindelijk baat zal hebben bij de gouden veer van de diversiteit.

Er zullen moeilijke dagen en moeilijke tijden zijn
en nachten vol einden die eindeloos voelen
waarin we wanhopig zullen huilen met onze armen op de tafel
en het leven van een taal aan een draadje hangt.
En toch kan ik horen hoe jij door de stad loopt.

En brieven zullen worden geschreven en verscheurd
verloren confrontaties en uitgeputte strijders
zinloze dreigementen en lege pleidooien
bewegingloze uren onder een wrede zon
er zal een opgeven zijn dat ons stom achtervolgt

wat steeds dichterbij komt, wat ons in het gezicht staart
maar dan horen we jouw geluid dat zo trillend schoon is,
je voetstappen zo langzaam en broos
je houdt herinneringen stijf vast in je vocalen
hoe kan jouw toekomst alleen in onze afgekapte handen liggen?
Of zing jij al bevrijd in de stralenkransen van gemarginaliseerde tongen?

Er zal verlies zijn, dat weet je,
er zal verdriet zijn in de laatste dagen
en velen zullen weten dat ze zijn wat ze zijn
omdat jij de morgenstond in hun mond was
er zal berouw zijn en wie weet een heel diepe slaap

ik wend me nu naar je toe, naar jou die het waagde mijn tong lief te hebben
kom samen met mij, – laten we vanaf hier één spoor volgen

(zeer vrij (verdraaid uit) naar michel houellebecq)

mamma medea

TWEE FRAGMENTEN UIT HET TONEELSTUK VAN TOM LANOYE
IN HET NEDERLANDS EN HET AFRIKAANS

TOM LANOYE
MAMMA MEDEA

MAMMA MEDEA

Lanoye en Krog lazen dezelfde passage, regel per regel ieder in hun eigen taal

MEDEA

(na haar eerste ontmoeting met Jason, de Griek)

Een vreemde, zegt men, kunt ge nimmer kennen.
Er staat een muur die zich niet slopen laat
Tussen 't vertrouwde en 't ontheemde in…

Maar waarom ween ik dan, tot mijn verbijstering,
Om één wiens naam ik gisteren niet eens
Kon gissen? Nooit zag ik zo'n man lijk Jason.
Hij mag verdwenen zijn, zonder een woord,
Nog zie ik hem en nog hoor ik zijn stem.
Ik zie zijn mond, zijn moed. Zijn mannenkop.
De trotse gang waarmee hij binnentrad,
De waardigheid waarmee hij hoon en toorn
Trotseerde en de wrede proef aanhoorde.
Zelfs met mijn ogen dicht zie ik het licht
Dat hij lijkt uit te stralen lijk een god...

Wat schort mij? Waarom schiet mij lucht tekort?
Ik tril van kruin tot voet, het duizelt mij.
Bizar – zo blij te zijn! En toch zo bang...
Lijk voor een broer, mijn eigen vlees en bloed,
Beklemt de vrees mij dat de stieren hem
De dood in drijven, eindeloos vertrappend
Wat van zijn koude lichaam overblijft.
Een prooi voor vogels, wormen, scarabeeën,
Tot slechts de modder hem nog tot zich neemt...

Wat raaskal ik? Word ik gekweld door smart
Om een verwaande buitenlandse blaag
Die in ons eigen huis mijn vader krenkte?
Het is tegen de wet van de natuur
Te huilen of te bidden voor een vijand.
Foert! Weg met hem! Hij heeft erom gevraagd!

Ofschoon… Ik durf te hopen op één ding.
O Helios, ik smeek u, Gouden Zonnegod.
Laat Jason ongedeerd dit land ontvluchten.
En ook: bereidt hem een behouden thuiskomst.
En nog: is hij dan toch ter dood gedoemd?
Doet hem dan minstens, voor hij sterft, beseffen:
Medea vindt geen vreugde in zijn lot.

MEDEA

'n Vreemdeling, so word gesê, dié ken
Jy nooit. 'n Muur is dit wat staan, bly staan
Tussen vertroude en ontwortelde –
'n Muur wat hom nie sommerso laat sloop...

Maar waarom huil ek dan, kan jy dit glo,
Oor iemand wat se naam ek gister nog
Nie eens kon raai nie? Nooit, nog nooit het ek
'n Man sien lyk soos hy, soos Jason nie!
Al het hy omgedraai, verdwyn, en nie
Een woord met my gepraat nie, dan sal ek
Hom steeds bly sien, sy stem bly hoor. Konstant.
Ek sién sy mond, sy krag. Sy manne-kop.

Die trotse houding as hy binnestap,
Die waardigheid waarmee hy toorn en hoon
Trotseer. Die wrede uitdaging – hoe stil
Hy daarna luister. Selfs met oë toe
Sien ek die lig wat van hom straal... 'n lig,
'n Gloed asof hy een of ander god is...

Wat is verkeerd? Wat snak ek so na asem,
Wat bewe ek van kop tot toon? Dit smag
In my! Bisar – om so verruk te wees!
En ook so vreeslik bang. Asof hy self
My broer is, eie vlees en bloed van my,
Beklem die vrees my dat die bulle hom
Die dood in trap, dat koperhoewe skerp
En eind'loos malend hom bly kap; wat van
Sy koue liggaam oorbly, maal, vertrap;
'n Prooi vir voëls en wurms en miskruiers,
Tot net die modder hom nog vir haarself
Wil neem... Die onsin wat ek darem kwyt-
Raak! Word ek so deur smartgedagtetjies
Gekwel jeens dié verwaande indringer,
Dié... knaap wat in ons huis my vader krenk?
Dis teen die wet van die natuur om so
Te huil, te pleit vir al jou vyande.
Voertsek! Gee pad! Hy vrá dan mos daarvoor!

Ofskoon... Eén ding durf ek darem seker hoop.
O Helios, ek smeek u, Goue God
Van Son – laat Jason ongedeerd die land
Ontvlug. En ook: vat hom tog veilig terug.
En ook: is hy dan wel gedoem tot dood,
Laat hy minstens, voordat hy sterf, besef:
Medea vind geen vreugde in sy lot.

MEDEA

2. DIALOOG-DUET

Lanoye en Krog lazen na elkaar twee afzonderlijke fragmenten, elk in hun eigen taal

JASON

(vliegt uit tijdens een zoveelste ruzie met Medea op Griekse bodem)

Godallemachtig, zeg! Ik doe een nuchter voorstel, jij raast daar als een brulboei overheen. Ik heb mijn woord gehouden. Maar moet je ons bezig horen, mens. Als dit een huwelijk is, is elke burgeroorlog er een. En dat los je niet op door eindeloos te janken over vroeger.

Of nee, láten we het eens hebben over vroeger. Mogen we alsjeblíeft af van het idyllische plaatje van jouw land? Veel melk en honing lagen daar niet voor het oprapen. Ik heb in mijn leven niet zulk een troosteloze teringplek bezocht.

Wees godverdomme blij dat we jou uit dat tochtgat hebben verlost. Zal ik jou eens wat zeggen? Jij hebt helemaal niets verloren. Mij helpen heeft jou iets opgeleverd. Jij leeft nu hier, in de beschaving, niet langer in de barbarij. Je hebt kennis mogen maken met cultuur en echte wetten, in plaats van louter botheid en het recht van de sterkste. De mensen kennen je tenminste. Ze hebben jou hulde gebracht, ze waren dol op je, ze probeerden jou wat ontwikkeling bij te brengen. En als jij wat meer je best had gedaan, had je nu niet zo staan fulmineren. Dan had je direct gesnapt dat dit, van mijn kant uit, een oprecht verzoenend voorstel is. De beste oplossing voor iedereen. Er moest iets gebeuren. Ik ga kapot. Jij ook. Je ziet er niet uit. We leven in een hel, jij en ik. Ik kan niet meer!

Maar laten we vrienden blijven. Ik wil je niet kwijt. Wat ik oprecht wil, is één gezin, één groot geluk, waar niemand in de steek wordt gelaten. Is dat echt zo gek? Maar dan moet jij wel ophouden met schelden, overal. Want uiteindelijk komt dat alleen maar neer op jaloezie, in haar kleinste, ziekelijkste vorm. Mijn God! Soms wou ik dat liefde en kinderen baren niets met elkaar te maken hadden, er zouden al heel wat problemen de wereld uit zijn.

MEDEA
(woedend)

Jou papgevryde, stomme, arme pielkop –
Al is die laaste woord te swak gekies
Vir een soos jy, wat nié sy man kan staan.
Hoe durf jy jou gevreet hier smalend wys?

Of nee, ek's bly dat jy gekom het. Daar
Lê tog die een en ander op my tong
En dis te hope dat die waarheid kwets.

Niks laags op aarde is te vinde, of
Ek het dit in jou naam alreeds gedoen.
Nooit het ek iets geken van waarde of
Ek het dit in jou naam reeds afgestaan.
En nou ruil jy my in? Vir jonger vlees?
Jou woord en eed van trou het jy vermors.
Jy het my lyf bevuil, my hart besmet,
My lippe bars en sweer as jy my soen.
Hoe gul bied jy jou hulp nou aan? Sê my:
En waarheen moet ek nogal gaan? Sê my!

Om jou ontwil wag daar net haat op my
In elke stad en streek wat tussen my
En my geliefde land van herkoms lê –
En daarso wag die grootste walg van als.
(sy lag) My God! Waarom kan mens
'n Diamant so skei uit afvalgrond,
Maar dra die mens geen teken wat jou help
Om edelsteen te skei van domme stront?

(NEDERLANDS UIT: MAMMA MEDEA, PROMETHEUS, AMSTERDAM, 2001. AFRIKAANS UIT: MAMMA MEDEA. VERTAAL DEUR ANTJIE KROG, QUELLERIE, KAAPSTAD, 2002)

over vreemde en exotische paden

ADRIAAN VAN DIS EN ANTJIE KROG IN GESPREK OVER HET AFRIKAANS

Antjie Krog en Adriaan van Dis kennen elkaar goed. Ze zijn vertrouwd met elkaars werk, bereizen elkaars landen en werken af en toe samen. De laatste keer, memoreerde de Nederlandse schrijver aan het begin van een gesprek over het Afrikaans, was toen ze – in 2012 – samen met Rodaan Al Galidi door Turkije langs scholen reisden. Recentere projecten liepen spaak op Van Dis' broze gezondheid. Dit gesprek, onder leiding van Academielid Clairy Polak, was een mooie gelegenheid om eindelijk weer eens iets samen te doen.

De eerste vraag was natuurlijk de vraag naar de logica van een Gouden Ganzenveer voor een Afrikaanstalige dichteres. De Gouden Ganzenveer is een prijs voor een auteur met een grote betekenis voor de gedrukte en geschreven taal *in het Nederlands*, benadrukte Polak. Verbaasde dat Krog?

Ze had vooral opluchting gevoeld. Met haar schuldbewuste persoonlijkheid, vertelde ze, voelt ze zich al lange tijd bezwaard dat ze zo veel van het Nederlands neemt en zo weinig teruggeeft. Al die boeken van Nederlandstalige dichters die haar hebben geïnspireerd. Met de eer van de Academie De Gouden Ganzenveer kreeg ze de bevestiging dat de inspiratie toch wederzijds is. De gedachte dat het Nederlands met deze bekroning een laatste poging deed om het Afrikaans te koloniseren, kwam zeker niet bij haar op. Even vrolijk als resoluut wees ze de suggestie van Polak van de hand.

Ook Van Dis had geen enkel bezwaar tegen de uitverkiezing van Krog. Integendeel, de Zuid-Afrikaanse dichteres schrijft geweldig mooi werk waarvoor hij grote bewondering koestert. Hij is daarom alleen maar blij voor haar. Maar hij had wel vraagtekens bij de Nederlandse omarming van het Afrikaans die uit de Gouden Ganzenveer voor Krog sprak. Het doet er toe wíe een taal spreekt, legde hij uit. Ook de huidskleur van de spreker. Als student kreeg hij al het verwijt een fascist te zijn, omdat hij als blanke de taal van het apartheidsregime bestudeerde. We moeten derhalve oppassen dat *we white privileged people* niet de richting van het Afrikaans bepalen, zoals de prijs een beetje lijkt te suggereren. Dat is aan de sprekers zelf, die voor een zeer groot deel mensen met een donkere huid zijn.

Krog herkende die discussie. Er was inderdaad een tijd dat wetenschappers hartstochtelijk probeerden aan te tonen dat het Afrikaans een taal was die alleen op haar continent kon zijn ontstaan. Het Afrikaans zou voor het eerst zijn gebruikt om Nederlands-Indische armoedzaaiers in de

Kaapkolonie of slaven tot het geloof te brengen. Ook nu is 65 à 70 procent van de sprekers bruin, wat onmisbaar effect heeft op de taal. De invloed van het Nederlands neemt alleen maar af door het belang van het Engels. Het gebrek aan interesse voor de taal waaruit het Afrikaans is ontsproten, is zelfs zo groot dat er amper boeken uit het Nederlands werden vertaald, ondanks de subsidies die het Nederlands Letterenfonds beschikbaar stelt.

Maar: het tij begint te keren. Sinds een paar jaar wordt er juist veel uit het Nederlands vertaald. Talrijke auteurs reizen ook af naar Zuid-Afrika. Het is alleen jammer dat er weinig auteurs met een niet-Westerse achtergrond, die vers bloed in het Nederlands pompen, in het Afrikaans te lezen zijn. Dat is een gemiste kans.

Het Nederlands heeft altijd een progressieve invloed gehad op het Afrikaans, bedoelde Krog daarmee. Ze herinnerde zich de krant die ze las toen ze halverwege de jaren tachtig voor het eerst in Nederland was. Op de voorpagina stond groot de kop: 'Homo's toegelaten in een bejaardenhuis'. Het was alsof iemand een glas water in haar gezicht gooide. In Zuid-Afrika mocht het woord 'homoseksueel' niet eens worden gebruikt! Om dat progressieve denken heeft ze Nederland altijd benijd. Hoewel het land nu verandert, hoopt ze dat dat denken ook in de toekomst zijn stimulerende werking op haar taal behoudt. Zolang radicale denkers in Nederland nieuwe termen bedenken, zullen die immers opduiken in het Afrikaans.

Van Dis vroeg zich daarop af hoe hoopvol Krog was gestemd over de toekomst van haar eigen taal – als hij op deze feestelijke dag tenminste een nare kwestie mocht aansnijden. Hij had die ochtend vier uur lang gelezen in haar volledige oeuvre. Om de tien gedichten stuitte hij op een tekst die getuigde van grote somberheid over die toekomst. Voelde zij zich nog wel welkom op Zuid-Afrikaanse grond?

De toekomst hangt af van de manier waarop sprekers van het Afrikaans de taal verdedigen, reageerde ze. Het Afrikaans deelt veel aspiraties en problemen met andere officiële talen van de Regenboognatie, zo ontdekte ze door een groot vertaalproject van de zwarte Zuid-Afrikaanse talen naar het Afrikaans, waarbij ze betrokken is. Studenten aan een universiteit in de provincie KwaZoeloe-Natal dringen aan op lessen in het Zoeloe. Op een congres waar ze onlangs was, sprak wit en zwart onbekommerd Xhosa door elkaar. Als die talen samen optrekken voor bijvoorbeeld on-

dersteuning bij het maken van woordenboeken, kan ook het Afrikaans meer bereiken dan wanneer taalkundigen – zoals sommigen van hen doen – met elkaar bekvechten over wie het zuiverst de taal hanteert. Dat is een woordenstrijd waar de overige vijftig miljoen inwoners van het land geen enkele notitie van neemt.

Haar taal, vervolgde Krog, bewandelt momenteel vreemde en exotische paden door de vermenging met andere lokale talen. Ze herinnerde zich dat ze tijdens een vliegreis de eerste Zuid-Afrikaanse film had gezien die was gedraaid in de zwarte talen van het land. De acteurs spraken een mengsel van Zoeloe en Xhosa. Omdat de reiziger voor haar nogal onderuitgezakt zat, kon ze de ondertitels niet lezen. Maar ze kon het plot wél volgen, omdat – ontdekte ze tot haar verrassing – de taal was doorspekt met woorden en uitdrukkingen uit het Afrikaans.

Van Dis begreep dat goed. De verhouding tussen het Nederlands en het Afrikaans zal uiteindelijk zijn als die tussen het Latijn en het Italiaans. Door de lokale invloeden groeien de talen steeds verder uit elkaar. Die verwijdering begon zelfs al lang voor het einde van de apartheid. Toen N.P. van Wyck Louw vlak na het einde van de Tweede Wereldoorlog naar Nederland kwam om hoogleraar Zuid-Afrikaanse Letterkunde te worden aan de Universiteit van Amsterdam, ontdekte hij dat hij minder verwantschap had met de Nederlandse intelligentsia dan met Afrikaanse emigrés die hij in Parijs ontmoette. Hij was nota bene lid van de Broederbond, een genootschap ter bevordering van de belangen van Afrikaners, maar kon zich bevrijden door het Afrika in hemzelf te tonen in zijn poëzie.

Nederland heeft zich altijd verzet tegen de creolisering van de taal, vond Van Dis. Gelukkig ging Krog daar radicaal tegenin, onder andere door het werk te promoten van haar – donkere – leerling aan de Universiteit van Wes-Kaapland Ronelda Kamfer. Hij droeg prompt het gedicht *Waar ek sta* van haar voor. Zoals altijd kreeg hij er kippenvel van.

Het gedicht deed Krog denken aan een hoopvolle ontwikkeling. Nathan Trantaal, Kampfers echtgenoot, heeft zijn eigen column in de zondagskrant *Rapport*. Hij schrijft die in het Kaaps-Afrikaans: een dialect van het Afrikaans met een eigen spelling, dat voor sprekers als Krog, bekende ze, moeilijk te lezen is. Maar waar ze ook niet voor terugschrikt. De columns zijn de eerste teksten waarin het Kaaps volgens haar een ongelooflijke diepte krijgt. Dat beschouwt ze als een belangrijke verrijking van het Afrikaans.

Tot slot vroeg Polak hoe Nederland kan bijdragen aan een voorspoedige ontwikkeling van het Afrikaans. En andersom: hoe het Afrikaans kan bijdragen aan de ontwikkeling van het Nederlands.

Krog ging vooral in op het laatste. Over het eerste vond ze het moeilijk iets definitiefs te zeggen. Er zijn zo veel krachten aan het werk, dat het nog onduidelijk is welke kant het Afrikaans uiteindelijk op gaat. Maar ze wilde graag Nederland een spiegel voorhouden. Over twintig jaar, voorspelde ze, krijgt dit land een taalsituatie als Zuid-Afrika. Door de immigratie heeft een stad als Utrecht tegen die tijd in meerderheid een zwarte en islamitische bevolking. En die zegt bijvoorbeeld: die toren daar in het centrum, die niets te maken heeft met onze tradities, waarom moeten wij daarvoor betalen? De Nederlandstaligen kunnen zomaar een machteloze minderheid worden.

Verliezen we dan de eigenheid van onze taal? wilde Polak weten. Mogelijk wel, reageerde Krog. Er zijn ook Afrikaner boeren die hun kinderen naar Engelstalige scholen sturen omdat die taal hen de meeste kansen biedt op een welvarende toekomst. Ze hebben misschien de mond vol over het belang van hun taal, maar als het erop aan komt, is het behoud ervan niet hun grootste zorg. De Afrikaner ziel is geschapen in de Boerenoorlog, legde ze uit, en is dus boven alles gericht op overleven. Als het dan verstandiger is om de eigen taal op te geven, zal de Afrikaanstalige dat doen ook – zoals je een drol in het gras achterlaat. Dus ja, het is helemaal niet ondenkbaar dat een taal kan uitsterven. Daar moet je niet dramatisch over doen.

Wacht even. Zei ze daarmee dat het Afrikaans dood kan gaan? Direct nadat Polak het gesprek had afgerond en Van Dis en Krog waren beloond met een applaus, nam de dichteres nog een keer het woord. Dát wilde ze graag nog even ontkrachten. Het Afrikaans is een levende taal, hield ze het publiek voor, het Afrikaans zal niet sterven.

liederen van de blauwkraanvogel

VOORDRACHT ANTJIE KROG EN CHRISTIAAN KESTEN

de sterren zeggen: ‘Tsau!’

Sirius en Canopus
/Han#kass’o

Sirius! *(zingt mijn oma als er voedsel in overvloed is)*
Sirius!
Knipoogt als
Canopus!

Canopus
knipoogt als
Sirius!

Canopus
knipoogt als
Sirius!

Sirius
knipoogt als
Canopus!

De wind, maan, wolken en de dood
Diä!kwain

de wind waait wanneer we doodgaan
onze eigen wind, de wind behoort aan ons
ja, we maken wolken wanneer we sterven

dan doet de wind zo: de wind maakt stof
en waait het stof in onze voetsporen

de wind doet onze voetsporen over de vlakte verwaaien
daarom waait de wind wanneer we sterven
om onze voetsporen mee te nemen

en onze haren zijn de wolken
als we doodgaan maken onze haren wolken
als we wolken zien
dan weten we dat het mensenharen zijn

de ster doet het op de volgende manier
wanneer het tijd wordt dat onze harten vallen
dan is het tijd dat ook de ster valt
wanneer de ster voelt dat ons hart begint te kantelen
dan valt de ster
want de sterren weten wanneer we gaan sterven

Liederen van de blauwkraanvogel
//Kabbo

(//Kabbo zingt het verhaal van de blauwkraanvogel; hij zingt over zijn schouder, over de besjes van de krieboom (karee- of karooboom) die op zijn schouder liggen; hij zingt onder het lopen)

1. de besjes zijn op mijn schouder
   de besjes zijn op mijn schouder
   de besjes, ze zijn op mijn schouder
   de besjes zijn op mijn schouder
   de besjes zijn hier, boven (op mijn schouder)
   Rrrú zijn hierboven
   de besjes zijn hierboven
   rrrú zijn hierboven
   zijn hierboven
   de besjes rrú zijn veilig (op mijn schouder)

2. (terwijl hij wegrent voor een mens)
   een splinter van een steen die wit is
   een splinter van een steen die wit is
   een splinter van een steen die wit is

3. (terwijl hij langzaam loopt, rustig en vredig)
   een splinter van een witte steen
   een splinter van een witte steen

4. (als hij met zijn vleugels slaat)
   schraap (het springbokvel) om een bed te maken
   schraap (het springbokvel) om een bed te maken
   Rrrrú rrra
   Rrrú rrra
   Rrú rra

Het lied van de korhaan
/Han#kass'o

mijn zwagertje klein
stak zijn hoofd al in het vuur
warraklau warraklau warraklau klau klau klau
mijn zwagertje klein
mijn zwagertje klein
stak zijn hoofd al in het vuur

a-wha a-wha a-wha a-wha

Die wind
/Han#kass'o

die wind wat nou daar waai was voorheen 'n mens.
toe word hy 'n voël. en hy vlieg. hy vlieg
want hy het nie meer geloop soos voorheen nie;
hy het gevlieg, voordat hy die wind geword het
hy het gevlieg en gedool in die berge, die grotte van die berge.
daarom, vlieg hy. hy wat voorheen 'n mens was.
daarom, skiet hy
terwyl hy homself 'n mens gevoel het.
maar toe word hy 'n voël; en hy vlieg,
hy vlieg voordat hy die wind moes word
die wind wat in die berge dool.
die voël wat nou daar vlieg was eens 'n man
en besig om die wind se seun te word
die wind wat nou daar waai.

De jonge man die gevangen werd door een leeuw
Diä!kwain

tijdens de jacht kreeg een jonge man slaap
hij ging liggen, hij viel in slaap onder een struik
op het heetst van de dag kwam er een leeuw
de leeuw sleepte de man bij zijn nekvel
de leeuw sleepte de man een swartstormboom in
de leeuw ging water drinken
de leeuw wilde geen dorst krijgen terwijl hij die man opat
de man draaide zijn hoofd om in de swartstormboom
de leeuw keek om, precies op dat moment keek hij om:
bewoog die man? leefde hij nog?
de leeuw draafde terug
de leeuw schoof het hoofd van de man beter tussen de takken
hij likte de tranen uit de ogen van die man
de leeuw likte de tranen van de wangen van die man
de man keek in de ogen van de leeuw
de leeuw keek in de ogen van die man en likte zijn tranen
de leeuw draafde terug naar het water

toen de leeuw over de heuvel verdween
liep de man hard naar huis
zijn moeder wikkelde hem in antilopehuiden
zijn moeder brandde kruiden opdat de leeuw hem niet zou ruiken
zij dekte hem met takken toe

maar ineens verscheen de leeuw over de heuvel
de mensen grepen naar hun kokers
de mensen liepen de leeuw tegemoet
ze schoten hun pijlen op hem af maar de leeuw bleef ongedeerd

‘we moeten een kind voor de leeuw gooien dan laat hij ons met rust’
ze gooiden een kind voor de leeuw
maar de leeuw zei: ‘ik wil geen kind
ik wil die jonge man wiens tranen ik heb gelikt’
de mensen gooiden assegaaien naar de leeuw

maar de leeuw bleef ongedeerd
'we moeten een meisje voor die leeuw gooien dan laat hij ons met rust'
ze gooiden een meisje voor de leeuw
maar de leeuw zei: 'ik wil geen meisje
ik wil die jongeman wiens tranen ik heb gelikt'

de mensen begonnen op de leeuw in te steken, maar hij bleef ongedeerd
toen riepen ze de moeder van de jonge man
'je moet je zoon aan die leeuw geven, ook al heb je hem lief
die leeuw bedreigt ons allemaal en dat terwijl hij alleen je zoon wil hebben'

de moeder van de jongeman zei:
'ik zal mijn kind aan die leeuw afstaan
maar jullie moeten de leeuw doodsteken
zodra hij mijn zoon bijt
dan gaan hij en mijn zoon samen dood'

toen haalden ze de jonge man uit de antilopehuiden vandaan
en overhandigden hem aan de leeuw
en de leeuw legde zijn grote poten om de schouders van de jonge man
en de leeuw beet de jonge man in zijn nek
en de mensen staken de leeuw, staken hem en schoten op hem
terwijl hij de jonge man in zijn nek beet
toen zei de leeuw: 'nu kan ik sterven
want ik heb de jonge man die ik wilde gekregen'
en toen stierf de leeuw, liggend op de man
de stervende man

Slaapliedje van de springbokmoeders
/Han#kass'o

a-a-hn
o springbokkindje!
ga toch slapen
a-a-hn
o springbokkindje
ga toch slapen

De Gouden Ganzenveer werd in 1955 ingesteld door de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond bij zijn vijfenzeventigjarig bestaan. De uitgevers wilden met de prijs personen of instituten lauweren voor hun bijdrage aan de Nederlandse cultuur. Tot 2000 reikten de uitgevers de Gouden Ganzenveer met onregelmatige tussenpozen uit aan vijftien personen en vier instellingen. Bij het samengaan van de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond met de Nederlandse Organisatie van Tijdschrift-Uitgevers en de Vereniging De Nederlandse Dagbladpers tot het Nederlands Uitgeversverbond (NUV) werd de prijs ondergebracht bij de stichting De Gouden Ganzenveer.

De stichting De Gouden Ganzenveer beoogt 'het bevorderen van de boekcultuur in brede zin'. Het stichtingsbestuur bestaat uit mevrouw G.M. Nefkens (voorzitter), C.A. Herschdorfer, drs. E.A. van Ingen en mevrouw drs. J. Kiers. De toekenning van de prijs is de taak van de door de stichting in 2001 ingestelde Academie De Gouden Ganzenveer. De leden van de Academie komen uit de wereld van kunst, wetenschap, politiek en bedrijfsleven. Ieder van hen heeft blijk gegeven van grote betrokkenheid bij de Nederlandse cultuur en is op persoonlijke titel gevraagd.

De Academie wil de Gouden Ganzenveer jaarlijks toekennen met het uitdrukkelijk doel om het belang van het geschreven woord onder de aandacht te brengen in een toenemend multimediale samenleving. De prijs bestaat uit een ganzenveer van goud, ontworpen door H.M. Tausch uit Kampen, en een jaar buitengewoon lidmaatschap van de Academie. De Academie kende de prijs sinds 2002 zestien keer toe: achtereenvolgens aan Michaël Zeeman, Jan Blokker, Kees van Kooten, Maria Goos, Peter van Straaten, Tom Lanoye, Joost Zwagerman, Adriaan van Dis, Joke van Leeuwen, Remco Campert, Annejet van der Zijl, Ramsey Nasr, David Van Reybrouck, Geert Mak, Xandra Schutte, Arnon Grunberg en dit jaar aan de dichteres Antjie Krog.

Na de uitreiking in 2017 was Arnon Grunberg een jaar buitengewoon lid van de Academie De Gouden Ganzenveer. Vorig jaar traden Paul Rosenmöller, voorzitter van de VO-raad, en Wiebe Draijer, CEO van de Rabobank, terug. Nieuw in de Academie is Kees Vendrik, hoofdeconoom van de Triodos Bank.

Mevrouw G.A. Verbeet (voorzitter), voorzitter Nationaal Comité 4 en 5 mei
Dr. mr. M.W.B. Asscher, schrijver
Mevrouw T.E. Bodewes, directeur/eigenaar Scheepswerven Bodewes, Scheepswerf De Kaap en Maritima Green Technology
Prof. dr. F.M. Doorman, filosoof, dichter en essayist
Mevrouw drs. A.Ch. van Es, voorzitter nationale UNESCO-commissie
Mevrouw dr. S. Jensen, schrijfster en filosofe
J.A.S. Joustra, hoofdredacteur Elsevier Weekblad
T.E.G.A. Lanoye, schrijver
Mevrouw drs. M.J.A. Luyten, journalist en schrijver
Prof. dr. F.P. van Oostrom, schrijver en universiteitshoogleraar UU
Mevrouw C.R. Polak, journalist en presentator
D.W. Sickinghe, managing partner Fortino Capital
Prof. dr. H.A. Van Rompuy, gasthoogleraar KU Leuven en voormalig Voorzitter van de Europese Raad
Drs. C.C.M. Vendrik, hoofdeconoom Triodos Bank
A.Y.Y. Grunberg, laureaat 2017

1955	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
1957	Prof. dr. A.J. Barnouw, historicus
1960	Prof. dr. J.H. Oort, sterrenkundige
1965	Prof. dr. A.M. Hammacher, kunsthistoricus
1980	Prof. dr. H. de la Fontaine Verweij, bibliothecaris en publicist
1983	Prof. dr. B.C.J. Lievegoed, psychotherapeut, sociaal-pedagoog en publicist
1984	Prof. dr. H. Freudenthal, wiskundige
1985	Prof. dr. J. Tinbergen, econoom
1986	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten
1987	Armando, schilder en schrijver
1988	Dr. L. de Jong, historicus
1989	Prof. dr. mag. E.C.F.A. Schillebeeckx, theoloog
1990	Prof. dr. L. Reijnders, milieukundige
1991	Cultureel Supplement *NRC Handelsblad*
1992	Dr. A. Lehning, sociaal-historicus en schrijver
1993	Pierre H. en Simone Dubois, schrijversechtpaar
1996	H.J.A. Hofland, journalist
1999	Letterkundig Museum
2002	Michaël Zeeman, literatuurcriticus
2003	Jan Blokker, schrijver en journalist
2004	Kees van Kooten, schrijver
2005	Maria Goos, schrijfster
2006	Peter van Straaten, tekenaar en schrijver
2007	Tom Lanoye, schrijver
2008	Joost Zwagerman, schrijver
2009	Adriaan van Dis, schrijver en programmamaker
2010	Joke van Leeuwen, auteur, illustrator en performer
2011	Remco Campert, dichter, schrijver en columnist
2012	Annejet van der Zijl, schrijfster en historica
2013	Ramsey Nasr, dichter en acteur
2014	David Van Reybrouck, schrijver, archeoloog en cultuurhistoricus
2015	Geert Mak, schrijver en journalist
2016	Xandra Schutte, journalist, essayist en hoofdredacteur van *De Groene Amsterdammer*
2017	Arnon Grunberg, schrijver
2018	Antjie Krog, dichter, schrijver en academicus

Koninklijke Boom uitgevers, CB, De Nederlandsche Bank, Uitgeverij Nieuw Amsterdam, de Taalunie, VBK uitgevers, WPG Uitgevers.

Met dank aan Titus Knegtel, Arctic Paper Benelux, Antalis en Wilco Printing & Binding die deze speciale uitgave mogelijk hebben gemaakt, en Freshbits Internet Communicatie voor het ontwerp en hosting van de website.

De tekst in deze uitgave is gezet uit Elzevir en Proto Grotesk.

ONTWERP
Titus Knegtel, Den Haag

DRUKWERK / BINDWERK
Wilco Printing & Binding, Amersfoort

PAPIER
Munken Lynx 240 gr/m² (omslag) en 100 gr/m² (binnenwerk)

REDACTIE
Maarten Dessing, Leiden
Met dank aan Ingrid Glorie en Elize Zorgman voor correctie van het Afrikaans.

COÖRDINATIE
Visser's Latijn/Annechien Visser, Amsterdam

FOTOGRAFIE
Gerlinde de Geus, Amsterdam

© 2018
stichting De Gouden Ganzenveer
Postbus 12040
1100 AA Amsterdam

SECRETARIS
Annechien Visser
Kloveniersburgwal 75-D
1011 KA Amsterdam

www.goudenganzenveer.nl

NUR 320
ISBN: 978-90-819427-6-8